

גאולת האדמה

קין וחטא

”וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לֵּה’.” (בראשית ד, ג)

קין – בנו של אדם הראשון, היה הראשון שיזם הבאת קרבן לה’. מכיוון שהיה עובד אדמה, המנחה הייתה מפרי אדמתו, מפרי עמלו. הָבֵל אחיו הלך בעקבותיו והביא גם הוא מנחה לה’. מנחת הבל הייתה מבכורות צאנו, כי עיסוקו היה ברעיית צאן. מה הייתה התוצאה?

”וַיִּשַׁע ה’ אֶל הָבֵל וְאֶל מִנְחָתוֹ, וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה.” (שם, פסוקים ד, ה)

מנחתו של קין נדחתה על ידי הקב”ה. קין נחל מפח נפש, אכזבה, בושה ותסכול. רגשות אלו דחפו אותו לחטא חמור מאוד של רצח. ננסה לברר מדוע קרבנו של קין לא נתקבל, למרות שהיה הראשון שחשב על כך ולמרות שהביא אותו מנדבת לבו. כדי להבין זאת, עלינו לחזור ולעיין בחטאו של אדם הראשון.

בחטא אדם הראשון, נתקלל האדם ונתקללה האדמה עמו. אפשר לומר – בגללו.

”...אָרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרְךָ...” (בראשית ג, יז)

קיללת האדמה הצמיחה קוצים ודרדרים ויצרה קושי עצום בהכנת מזון ולחם לאדם.

”וְקוֹץ וְדִרְדָּר תִּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. בְּזַעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם...”

(בראשית ג, יח, יט)

בעקבות זאת, פרש הבל מעבודת האדמה המקוללת והתמסר לגידול צאן. קין לעומתו, לקח על עצמו משימה קשה והיא תיקון האדמה. האתגר הזה הצריך כוחות גדולים, וקין שהיה בכור, נענה לאתגר הזה.

למרות השתדלותו של קין, האדמה לא הגיעה אל תיקונה, והמנחה שהייתה מפרי האדמה – נדחתה.

נשים לב לכל מילה בפסוק הזה:

”וְאֵל קַיִן וְאֵל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה.”

(בראשית ד, ה)

גם אל קין לא שעה ה' וגם אל מנחתו. אל מנחתו לא שעה, כי עדיין קללת האדמה רבצה עליה.

מדוע לא שעה ה' אל קין?

קין, מסתבר, אצר בקרבו כוחות נפש עצומים. בעת מבחן האכזבה, הופנו כל הכוחות העזים האלה לרצח אחיו. לא הוא האיש אשר יהיה ראוי לתקן את האדמה. גם עונשו היה בהתאם. והוא, להתרחק מן האדמה בבחינת ”נָע וְנָד תִּהְיֶה בְּאֶרֶץ” – לא תתחבר לאדמה ולא תכה שרשים במקום אחד.

מקראות מעורבים

לצורך הבנה עמוקה יותר, נקדים את דברי הגמרא:

”איסי בן יהודה אומר. חמש מקראות בתורה אינן להם הכרע (מילים, שלא ברור אם הן משתייכות לפסקה שלפניהם או לפסקה שאחריהם): שְׂאֵת, מְשׁוֹקְדִים, מַחַר, אָרוּר, וקם”.

(מסכת יומא נב)

המילה הראשונה הנזכרת כאן, לקוחה מסיפור קין:

”הֲלוֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב, לִפְתַּח חֲטָאת רִבְיָא, וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאֵתָה תִּמְשָׁל בּוֹ.”

(בראשית ד, ז)

ברור, שהמילה ”שְׂאֵת” מחוברת לפסקה שלפניה. ”הֲלוֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת”. כלומר, אם תיטיב את דרכיך, אני אשא את מנחתך. הרי אי אפשר להצמיד את המילה ”שְׂאֵת” לפסקה שאחריה ולקרוא: ”שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב...”, משני טעמים.

ראשית, לא מובן, מדוע יישאו את מנחתו אם לא ייטיב? שנית, הפסקה הראשונה,

הופכת לחסרת משמעות. "הלוֹא אִם תִּיטִיב". ואז מה?

לכן נראה, שפירוש הגמרא יהיה כך.

"הלוֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב". כלומר, המילה "שְׂאֵת" מתחברת גם לפסקה שלפניה וגם לפסקה שאחריה. המשמעות היא, שבין אם תיטיב ובין אם לא תיטיב, קיימת אפשרות של נשיאת פניך.

במילים אחרות, ישנן שתי ברירות בחירה קבילות.

1. ברירת בחירה אחת – על ידי פעולה חיובית של קין מלכתחילה.

2. ברירת בחירה שנייה – על ידי פעולה שלילית, שתגרור אחריה כישלון, הפקת לקחים וחזרה בתשובה.

ה' מזהיר את קין מפני מסלול שלישי – בלתי קביל. "היזהר שלא תיכשל ותיכנע ליצריך ולכוחות העזים שבך, ותרצה להתנקם ולפגוע באחר". האזהרה הזו כלולה במילים האלו:

"לִפְתַּח חֲטָאת רִבִּץ, וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ".

כלומר, אם לא תיטיב, אתה עלול להילכד על ידי החטא הרובץ לפתחך. אתה חייב למשול ביצריך ובכוחות העזים שבך ואל תיכנע להם.

כאן נרמז קין, כי ה' רואה את העתיד כיצד הוא נכנע ליצריו העזים, שימיטו עליו ועל אחיו אסון כבד.

כל עוד אין סימן שהוא מתגבר על יצריו, אין שום סיכוי שיתקן את חטא אביו אדם הראשון ואת קיללת האדמה. וכאשר האדמה לא מתוקנת, גם המנחה מפירותיה לא תתקבל.

נח איש האדמה

כאשר נולד נח, קרא עליו למך אביו את הקריאה הבאה:

"זֶה יִנְחַמְנֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמִמַּעֲצָבוֹן יְדִינֵנוּ מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֶרְרָה ה' " (בראשית ה, כט)

למך התפלל, שבנו נח יצליח לתקן את האדמה הארורה. כאשר נחרב העולם במי המבול, ביקש נח לחזור למשימה הראשית והיא תיקון האדמה. בצאתו מן התיבה, הקים מזבח אדמה והעלה עליו קרבן. כוונתו הייתה, לחבר את בחינת קין והבל

יחד, באמצעות לקיחת אדמה (עיסוקו של קין), שתשמש בסיס לקרבן בעלי חיים (עיסוקו של הבל), שיוקרב עליה. הקרבן הזה נתקבל ברצון.

”וַיִּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנְּיִיחַ וַיֹּאמֶר ה' אֵל לְבֹן לֹא אֶסֶף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאָדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם...”
(בראשית ח, כא)

בהטלת העונש על אדם הראשון נאמר: ”אָרוּרָה הָאָדָמָה בְּעִבּוֹרָךְ”. (בראשית ג, יז) המילה ”בְּעִבּוֹר” מתפרשת לשני פנים. גם לשון **סיבה** – בגלל האדם, וגם לשון **תכלית** – למען האדם. כלומר היות והאדם ירד ממדרגתו בעקבות החטא, ירדה למענו גם האדמה ממדרגתה. כאן, ממקומה הנמוך, תספק האדמה מְחִיָּה ומזון לאדם שלא ימות. זהו פירוש ”אָרוּרָה הָאָדָמָה בְּעִבּוֹרָךְ” – למענך. דומה הדבר להלכה שנזכרה:

”תלמיד שגלה, מגליץ רבו עמו”.
(מכות י.)

כלומר, תלמיד שהרג בשוגג וברח לעיר מקלט, מגליץ גם את רבו עמו. הנימוק נעוץ בחובתן של הסנהדרין לדאוג לחייו של הגולה. וללא לימוד תורה, חייו אינם חיים. גם כאן מְגִלִים את האדמה למקום שבו גלה אדם הראשון, כדי שימצא חיים. מכאן, שכאשר ישוב האדם ויתקן את דרכיו ואת נשמתו, גם האדמה תתעלה במקביל ותעבור תהליך של תיקון. אכן, תהליך התיקון הולך ומתממש. עיבוד האדמה נעשה יותר קל באמצעות כלים חקלאיים כבדים. גם לידה, הפכה פחות כואבת באמצעות זריקת הפדוראל. גם הנשים מקבלות מעמד וזכויות והגברים כבר אינם מושלים בהם. כלומר, יש כאן רמז עבה שחטא אדם וחווה הולך ונתקן, וגם העולם מתקרב לגאולתו הסופית.

כרם ענבים

אחרי שֶׁנֶחַ בנה מזבח והקריב עליו קורבנות בעלי חיים, ביקש להתקדם ולתקן את האדמה ולהעלותה למדרגה גבוהה יותר. מדרגה שבה האדמה לא תשמש רק כמזבח אדמה, אלא שפרי האדמה עצמו יוקרב קרבן. כלומר לחזור למה שקין התחיל ללא הצלחה, והפעם להצליח.

”וַיַּחֲלֵ נֹחַ אִישׁ הָאָדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם”.
(בראשית ט, כ)

נח שהוא איש האדמה, קובע את עצמו במקום אחד ונוטע בו כרם ענבים. נח מקווה, שהיין שיפיק מן הכרם, ישמש קרבן לה' כנסך על גבי המזבח. נח נכשל במשימתו זאת. במקום להגיע לקרבן היין, שתה והשתכר ושכב מגולה בביזיון. כוונתו של נח לתקן את האדמה, חוללה.

הקושי העצום, בתיקון האדמה ובגאולתה מקללתה, גרם לאבותינו, אברהם יצחק ויעקב לבחור ברעיית צאן – כהבל, ולא בעבודת אדמה – כקין.

■ מגדל בבל

בדורו של פלג, חמישה דורות אחרי נח, החליטו בני האדם להתאסף במקום אחד ולבנות עיר ומגדל וראשו בשמים. ככתוב:

”וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ הֲבֵה נִלְבְּנָה לִבְנִים וְנִשְׂרָפָה לְשָׂרָפָה וְתִהְיֶה לָּהֶם הַלְּבָנָה לְאַבֶּן וְהַחֲמֹר הִיָּה לָהֶם לְחֹמֶר. וַיֹּאמְרוּ הֲבֵה נִבְנֶה לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָּנוּ שֵׁם פֶּן נָפוּץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ.”

(בראשית יא, ג-ד)

אמנם, קביעות במקום אחד ושימוש בחומר ולבנים, היה מסוגל לייצר בית מקדש לשם שמים, ובכך גם לתקן את האדמה. בפועל, מה שקרה היה, שִׁבְמִקוֹם הַמִּגְדָּל יִהְיֶה לְשֵׁם שָׁמַיִם וְתִשְׁרָה עֲלָיו שְׂכִינָה, נוצל המגדל להאדרת שָׁמַיִם של בני אנוש אל מול ה'.

שוב חוללה האדמה, אבניה ולבניה.

שוב נזכיר, כי אבותינו הקדושים לא בנו בתים וְיָשְׁבוּ, לא נטעו כרמים וְעִבְדוּ אותם, אלא שכנו באהלים ונדדו ממקום למקום עם צאנם ובקדם.

■ וַיֵּבֶן לוֹ בַּיִת

יעקב אבינו, עוד בצאתו מבאר שבע, נדר נדר, שאם ישוב בשלום, יבנה בית לה'.

”וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שִׁמְתִּי מִצֵּבָה יִהְיֶה בַּיִת אֲלֹהִים.”

(בראשית כח, כב)

יעקב ביקש לבנות בית קבוע לה', במקום מגדל לעבודה זרה שבנו דור הַפְּלָגָה. הבית הזה, יהיה תיקון גדול לקללת האדמה ולמגדל בבל. מגדל בבל היה בארץ שִׁנְעָר, הסמוכה לבבל וסמוכה לארם נהרים וְלַחֲרָן (המקום, אליו שם יעקב פניו).

יעקב אבינו הבין, כי המקום אשר הוא שוכב עליו אדמת קודש הוא, וממנו ראוי להתחיל את תיקון האדמה על ידי בניית בית קבוע לה'.

"וַיִּקַּץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ... וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מֶה נִוְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בַּיִת
אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם".

(שם, פס' טז-יז)

בדרכו חזרה לבית אל, הגיע יעקב אבינו לסוכות. במקום לקיים מיד את נדרו ולהקים בית לה', התעכב שם ובנה בית לעצמו:

"וַיַּעֲקֹב נִסַּע סִכְתָּה וַיִּבֶן לוֹ בַּיִת וּלְמַקְנָהוּ עָשָׂה סִכְתָּה".

(בראשית לג, יז)

בעטיו של העוון הזה, נפלה דינה בתו בידי שכס בן חמור. סמך לכך נמצא במדרש רבה על הפסוק:

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵּית אֵל".

(בראשית לה, א)

המדרש מציין כי בעוון דחיית קיום הנדר, נפלה על יעקב אבינו צרת דינה בתו. מיד כשנזכר, מיהר לבית אל, לקיים את נדרו ולבנות בית אלוקים. למעשה, זה לא היה רק סתם איחור נדר, אלא זו הייתה החמצה של תיקון האדמה מקללתה.

■ מַזְבַּח אֲדָמָה

בפרשת יתרו נאמר:

"מַזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי וְזָבַחַת עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלַמֶּיךָ...
וְאִם מַזְבַּח אֲבָנִים תַעֲשֶׂה לִי, לֹא תִבְנֶה אֹתוֹן גְּזִית כִּי חֲרָבָךְ הַנִּפְתָּ עָלֶיךָ וְתַחֲלֹלָה.
וְלֹא תַעֲלֶה בַמַּעֲלֹת עַל מַזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֲרוֹתֶךָ עָלָיו".

(שמות כ, כא-כג)

אנו רואים כאן שתי אזהרות בבניין המזבח:

א. לא לבנות את המזבח מאבנים מסותתות על ידי כלי ברזל.

ב. לא לבנות מדרגות למזבח אלא כבש משופע.

שתי האזהרות האלו נועדו להרחיק את המזבח מן החרב ומגילוי ערווה.

מדוע דווקא שני עוונות אלו?

המזבח, הוא מזבח אדמה. שני העוונות האלה היו בדיוק כישלונותיהם של 'קין ונח' אנשי האדמה. שפיכות דמים בקין וגילוי ערווה בנח.

■ אשכול ענבים

כשחזרו המרגלים שנשלחו ע"י משה רבנו, הביאו אתם מארץ ישראל אשכול ענבים גדול מאוד. באמצעותו ביקשו המרגלים להדגיש את גידוליה הענקיים של ארץ ישראל ואת בני הענק המתגוררים שם.

התוצאה הייתה בהתאם. שוב אנחנו פוגשים בענבי היין ושוב אנו רואים את התוצאות הקשות. המפליא הוא, שבסוף אותה פרשה מופיעה לראשונה בתורה, המצווה להקריב מנחה [כתוספת לקרבן]. המנחה עשויה סולת חיטים בלולה בשמן, ועמה נֶסֶך של יין על גבי המזבח. כל זה הוא פרי האדמה! בכך התורה מבקשת להדגיש כי הבטחת הצלחתו של קרבן הבא מן האדמה, תלויה בקיום תנאי מפורש:

”כִּי תֵבֹאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבֵיכֶם אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם.” (במדבר טו, ב)

כלומר, התיקון הזה ייעשה אך ורק בארץ ישראל, ואך ורק כאשר בני ישראל יגיעו ויתנחלו בה. שם יש לנטוע כרמים ופרדסים, שם יש לבנות בתים, ושם יש לבנות בית מקדש לה' ולהקריב מנחה מן האדמה. רק אז יהיה תיקון סופי לאדמה אשר אררה ה'.

את היסוד לרעיון הזה, שהגעת עם ישראל לארץ ישראל היא תיקון לחטאו של אדם הראשון, שגם הוא היה בארץ ישראל, אנו מוצאים במדרש רבה (ויקרא כה, ב). דרש רבי יהודה בן פזי. מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון, שלא יכולת לעמוד על ציוויך שעה אחת, והרי בניך ממתנינים לערלה שלוש שנים. אמר רב הונא: כששמע בר קפרא, אמר: יפה דרש רבי יהודה בן אחותי. הדא הוא דכתיב:

”וְכִי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ... וְעֵרְלֵתֶם עֵרְלֵתוֹ אֶת פְּרִיּוֹ, שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֵרְלִים לֹא יֵאָכֵל.” (ויקרא יט, כג)

כלומר, במצוות הערלה של פירות האילן הגדל בארץ ישראל, אנו מתקנים את חטאו של אדם הראשון.

לאחר חורבן בית שני התקיימה נבואת התורה:

”... וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֵיבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ.” (ויקרא כו, לב)

כלומר, הארץ תהיה מקוללת, למענכם! על מנת שאויבי ישראל לא יוכלו להתבסס בתוכה, עד שיגיע זמן גאולת ישראל. יחד עם גאולת ישראל הסופית, יסתיים תהליך גאולת האדמה מקללתה.

כך ניבא עמוס הנביא:

”הֲיֵה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בְּקֶצֶר וְדֹרֶךְ עֲנָבִים בְּמִלְשָׁף הַזֶּרַע וְהִטִּיפוּ הַהָרִים עֲסִיס וְכָל הַגְּבָעוֹת תִּתְמוּגְגְנָה. וְשָׁבְתִי אֶת שְׁבוֹת עַמֵּי יִשְׂרָאֵל וּבְנוּ עָרִים נְשִׁמוֹת וְיָשְׁבוּ וְנִטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת יַיִנָם וְעָשׂוּ גִנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָהֶם. וְנִטְעַתֶּם עַל אֲדָמְתֶם וְלֹא יִנְתְּשׁוּ עוֹד מֵעַל אֲדָמְתֶם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם אָמַר ה' אֱלֹהֵיךָ.”

(עמוס ט, יג-טו)

